

елементом є біографічний суб'єкт й вербалізовані кореферентні номінації (разом 27) у кореферентних рядах. **Перспективи подальшого дослідження** вбачаємо у виявленні фрактальних ітерацій і рекурсивних самоподібних структур у літературному тексті.

Література

- Алефиренко Н. Ф. Дискурс в системе лингвокультурологии / Н. Ф. Алефиренко // Языковое бытие человека и этноса : психолингвистические и когнитивные аспекты : материалы Международной школы-семинара (Березинские чтения). – М. : ИНИОН РАН, МГЛУ, 2009. – Вып. 15. – С. 5–10.
- Бакиев А. Г. Синергетическое представление о процессе метафорического смыслопорождения / А. Г. Бакиев // Язык. Культура. Перевод. Коммуникация : сб. науч. трудов / науч. ред. В. З. Демьянков. – М. : ТЕЗАУРУС, 2015. – С. 573–577.
- Бронник Л. В. О фрактальном самоподобии в языке / Л. В. Бронник // Известия Волгогр. гос. пед. ун-та. Сер. Филологические науки. – 2009. – № 10(44). – С. 15–19.
- Воркачев С. Г. Вариативные и ассоциативные свойства телеономных линвоконцептов : монография / Сергей Григорьевич Воркачев. – Волгоград : Парадигма, 2005. – 214 с.
- Галушко Т. Г. Фрактальная интерпретация в лингвистике / Т. Г. Галушко // Вестник Амурского государственного университета. Сер. Гуманитар. науки. – 2014. – Вып. 66. – С. 85–92.
- Колегаева И. М. Личность творца и ее отражение в триаде “автор–повествователь–персонаж” художественного текста / И. М. Колегаева // Записки з романо-германської філології. – Одеса : Латстар, 2000. – Вип. 8. – С. 98–106.
- Куриляк Л. П. Кореферентність у сучасному українському текстотворенні : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Леся Павливна Куриляк. – Івано-Франківськ, 2004. – 201 с.
- (ЛЭС) Лингвистический энциклопедический словарь / [гл. ред. В. Н. Ярцева]. – М.: Сов. энциклопедия, 1990. – 685 с.
- Олишко Н. С. Синергетические принципы организации художественного дискурса постмодернизма / Н. С. Олишко // Вестник Челябинского государственного университета. Серия “Филология. Искусствоведение”. – Челябинск, 2009а. – Вып. 30, № 10(148). – С. 93–101.
- Орлова Е. Л. Фрактальная природа метафоры / Е. Л. Орлова // Вестник Иркутского гос. лингв. ун-та. – 2011. – Вып. 4 (16). – С. 179–182.
- Падучева Е. В. Динамические модели в семантике лексики / Елена Викторовна Падучева. – М. : Языки славянской культуры, 2004. – 608 с.
- Пихтовникова Л. С. Самоорганизация когнитивной системы при создании речевого произведения : преимущества и ограничения / Л. С. Пихтовникова // Записки з романо-германської філології. – Одеса, 2015. – Вип. 1 (34). – С. 115–125.
- Плотникова С. Н. Фрактальность дискурса как новое лингвистическое понятие / С. Н. Плотникова // Вестник Иркутского гос. лингв. ун-та. – 2011. – № 3(3). – С. 127–134.
- Пономаренко И. Н. Фрактальные параметры нелинейного пространства текста / И. Н. Пономаренко // Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия “Филология”. – 2006б. – № 2. – Т. 19(58). – С. 238–241.
- Пригожин И. Порядок из хаоса : Новый диалог человека с природой / И. Пригожин, И. Стенгерс ; пер. с англ. Ю. А. Данилова / общ. ред. В. И. Аршинова, Ю. Л. Климонтовича и Ю. В. Сачкова. – М. : Прогресс, 1986. – 432 с.
- Соснин Э. А. Из небытия в бытие : творчество как целенаправленная деятельность / Э. А. Соснин, Б. Н. Пойзнер. – Томск : СТТ, 2011. – 520 с.
- Хахалова С. А. Возможность применения дискретной фрактальной парадигмы в исследованиях по метафоре / С. А. Хахалова // Вестник ИГЛУ. Сер. Лингвистика и межкультурная коммуникация. – Иркутск : ИГЛУ, 2008. – С. 96–101.
- Bystrov Ya. Fractal metaphor LIFE IS A STORY in biographical narrative / Ya. Bystrov // Topics in Linguistics. – 2014. – Vol. 14, No. 1. – P. 1–8.
- Ackroyd P. The Last Testament of Oscar Wilde / Peter Ackroyd. – London : Abacus, 1991. – 185 p.
- Cunningham M. The Hours / Michael Cunningham. – London : Fourth Estate, 1999. – 228 p.
- Hawkins H. Strange Attractors : Literature, Culture, and Chaos Theory / Harriett Hawkins. – New York : Prentice Hall/Harvester Wheatsheaf, 1995. – 200 p.
- Lodge D. Author, Author / David Lodge. – New York : Viking, 2004. – 390 p.
- Nye R. The Late Mr. Shakespeare / Robert Nye. – New York : Penguin Books, 1998. – 399 p.

УДК 81-112

ДОМБРОВАН Т. І.

(Одеський національний університет імені І. І. Мечникова)

ДІАХРОНІЧНА ЛІНГВОСИНЕРГЕТИКА: ПЕРШІ ЗДОБУТКИ ТА ВЕКТОРИ ПОДАЛЬШОГО РОЗВИТКУ

Стаття висвітлює перші результати використання синергетичної методології у діях хронічних студій. Автор доводить доцільність та необхідність розширення понятійної сітки мовознавчої науки за рахунок включення базових понять та категорій синергетики як науки про самоорганізацію складних відкритих динамічних систем навколишнього світу. Окреслено шляхи подальшого розвитку діях хронічної лінгвосинергетики.

Ключові слова: англійська мова, діях хронічна лінгвосинергетика, еволюція мови, мовна система, наукова парадигма, синергетика.

Домброван Т.И. Диахроническая лингвосинергетика: первые наработки и векторы дальнейшего развития. В статье освещаются первые результаты применения синергетической методологии в диахронических студиях. Автор показывает целесообразность и необходимость расширения понятийной сетки языкознания путем включения базовых понятий и категорий синергетики как науки о самоорганизации сложных открытых динамических систем окружающего мира. Очерчены пути дальнейшего развития диахронической лингвосинергетики.

Ключевые слова: английский язык, диахроническая лингвосинергетика, научная парадигма, синергетика, эволюция языка, языковая система.

Dombrovan T.I. Diachronic linguistic synergetics: first findings and routes of further development. The article summarizes the first results of language change studies within a novel, interdisciplinary research mainstream, i.e. diachronic linguistic synergetics. The author argues for applying categories of synergetics in historical studies of language development and outlines possible directions of further investigation.

Key words: the English language, diachronic linguistic synergetics, language development, language system, scientific paradigm, synergetics.

Людська мова – багатогранний феномен, який не піддається однозначному визначенню. Протягом століть учені билися над таємницею появи мови та визначенням природи здібностей (вроджені або набуті?) людей до спілкування. З'являлися різні напрями дослідження мовної організації та окремих мовних явищ, що серед іншого посприяло виникненню значної кількості дефініцій мови. Мову традиційно розглядають і як основний засіб спілкування, і як систему спеціальних засобів (знаків) для фіксування думки, її збереження та передачі теперішнім і майбутнім поколінням; і як ієрархічно структуровану мегасистему, елементи та/або частини якої пов'язані один з одним із різним ступенем когезії... Проте будь-яка дефініція, безперечно, звужує сутність цього загадкового явища, висвітлюючи лише окремі його аспекти.

Новий ракурс дослідження мови та її систем запропоновано у межах синергетичної наукової парадигми, яка уможливила акцентувати на динамізмі, відкритості та здатності до самоорганізації існуючих у природі систем, до яких також належить мова. Виникнення синергетичної парадигми стало результатом значних досягнень у царині природничих наук, зокрема фізики, хімії, біології, математики тощо. Синергетика зосереджена на виявленні закономірностей змін, що відбуваються у відкритих динамічних системах будь-якої онтології. Категорійний апарат синергетики включає такі поняття, як нелінійність, нерівноважність, порядок, хаос, біфуркація, флуктуація, атрактор, фрактал, самоорганізація складних систем та деякі інші.

Синергетику слід вважати поглибленням загальної теорії систем, історично першим варіантом якої є тектологія О.О. Богданова, а також кібернетики як науки про управління та зв'язок (Н. Вінер), теорії катастроф (Р. Том), теорії дисипативних структур (І.Р. Пригожин), теорії динамічного хаосу, теорії фазових переходів, теорії біфуркацій, теорії хвильових процесів та ін. Синергетика переміщує увагу зі стану гомеостазу і зосереджується на перехідних фазах саморегульованої відкритої системи. Іншими словами, синергетика – це черговий етап у розвитку теорії систем, спрямований на розкриття природи мінливості, виявлення механізмів переходу системи в якісно новий стан, «розпакування» поняття «діалектичного стрибка» в еволюційному розвитку системи. В гуманітарних науках синергетика виступає, радше, як міждисциплінарний методологічний підхід до вивчення складних систем різної онтології. У науці про мову синергетика набуває статусу наукової парадигми. **Мета цієї статті** – довести апікативну валідність принципів синергетики у лінгвістичних дослідженнях та ознайомити науковий загаль з деякими авторськими здобутками в царині діахронічної лінгвосинергетики.

Ми визначаємо лінгвосинергетику як один із методологічних підходів до опису динамічного простору мови, що постає у вигляді послідовної зміни в часі станів мовної мегасистеми. На відміну від традиційної лінгвістики, яка в межах структурно-системної парадигми досить детально описала «стійкі» стани мовної системи, лінгвосинергетика звертає увагу на ситуації так званого фазового переходу – переорганізації та перебудови системи, що зумовлені впливом зовнішніх чинників. Іншими словами, сутність синергетичної парадигми в лінгвістиці полягає у пошуку прихованих від безпосереднього

спостереження механізмів самоорганізації та саморозвитку систем мови й мовлення [Пиотровский 1996].

Концептуальну базу лінгвосинергетики як окремого, інтегративного напрямку лінгвістичних студій складають основні методологічні принципи філософії, лінгвістики і синергетики. Лінгвосинергетика відкриває новий ракурс дослідження людської мови: саме з нових позицій стає можливим розглядати мову як складну відкриту нелінійну еволюційну систему, що функціонує за рахунок взаємодії власних підсистем і взаємної детермінованості інших зовнішніх систем середовища (етносу, його культури, свідомості, соціуму), перебуває у стані більшої чи меншої рівноваги і має регуляторні механізми, які забезпечують динаміку, самоорганізацію та збереження цієї системи [Селіванова 2008, с. 34].

Об'єктом дослідження лінгвосинергетики виступають як мова, так і мовлення і мовленнєва діяльність, що розглядаються як складноорганізовані, синергетичні системи. Наші спостереження над сучасним розвитком лінгвосинергетики свідчать, що наразі найактивніше розробляються окремі проблеми синергетики тексту (К.І. Белоусов, О.І.Глазунова, І.Ю.Моїсеєва, Г.Г.Москальчук) і дискурсу (М.Ф.Алефіренко, О.Ю.Муратова, Л.С.Піхтовнікова, С.В.Пономаренко), менш розроблені проблеми синергетики перекладу (Л.В.Кушніна), синергетики мовленнєвих девіацій (В.Е.Пашковський, В.Р.Піотровська, Р.Г.Піотровський). З'явилися перші серйозні праці в галузі синергетика ідіолекту (О.О.Семенець) та синергетичної природи словотвору (С.М.Єнікєєва). Нами започатковано новий вимір лінгвосинергетики – діахронічна лінгвосинергетика.

Звернення до синергетики у процесі дослідження історії розвитку мовної системи зумовлено ознаками людської мови як динамічної, складноорганізованої синергетичної системи. З огляду на традиційну дихотомію «синхронія»:«діахронія», ми виокремлюємо синхронічну лінгвосинергетику і діахронічну лінгвосинергетику. Синхронія та діахронія являють собою дві невід'ємні площини дослідницького процесу, й майже неможливо віддати перевагу лише одній із цих площин. Вони перебувають у відношеннях комплементарності. Знання сучасного стану досліджуваної системи або її фрагмента є дуже важливим. Проте не менш суттєвим видається проникнення в історію становлення та змін системи, вияв закономірностей її організації, пояснення її «поведінки» на тому чи іншому етапі існування, окреслення тенденцій і можливих шляхів розвитку на майбутнє. Розподіл на синхронічну і діахронічну лінгвосинергетику має умовний характер, оскільки система мови завжди рухома. Розокремлення синхронічного й діахронічного підходів передбачає лише тимчасове виокремлення вивчення мови в стані рухомої рівноваги (синхронія) та в стані фазового переходу, що викликає якісні зміни в організації та функціонуванні мови (діахронія). З огляду на зазначене вважаємо, що діахронію можна уявити у вигляді парадигми синхронічних різночасових зрізів, як своєрідне генеалогічне дерево станів системи, де його гілки виступають траєкторіями руху системи, а місця відгалуження – точками біфуркацій, у яких система знаходилася перед вирішальним для неї на той момент вибором подальшого розвитку.

Основне завдання лінгвосинергетики полягає у виявленні, описі та поясненні механізмів внутрішньої динамічної структури мови із залученням принципів дослідження і поняттєвого апарату синергетики. *Об'єктом дослідження* в діахронічній лінгвосинергетиці виступають перехідні явища у мові, мовна система в стані критичності її розвитку. Діахронічна лінгвосинергетика зосереджується на процесах, що передують точці біфуркації (моменту вибору шляху подальшого розвитку системи) та відбуваються в ній самій, при цьому слід акцентувати увагу на факторах випадковості альтернатив подальшого розвитку (вибір атрактора), на флуктуаціях і на впливі зовнішніх чинників. Вивчення багатовекторного спектру альтернатив у системі, яка знаходиться в критичному стані, допоможе спрогнозувати можливі шляхи розвитку системи мови в межах заданого просторово-часового діапазону.

Головна *ціль* діахронічної лінгвосинергетики полягає в осмисленні саме станів становлення, у моделюванні еволюції конкретної мовної системи з прогнозуванням варіантів

її подальших змін у залежності від багатовекторних біфуркацій та різноманіття потенційних атракторів. Діахронічна лінгвосинергетика виходить із того, що різні складники мовної мегасистеми характеризуються різними темпами змін, а тому еволюційний процес неможливо уявити у вигляді лінійно розгорнутої стрічки або спрямованих у височінь сходів. Зрушення ракурсу дослідження у бік еволюційної складності та необхідність адекватного висвітлення спостережуваних феноменів нагально потребують розширення традиційного категорійного апарату лінгвістики і залучення таких понять, як емерджентія, самоорганізація, хаос, порядок, флуктуації, біфуркація, атрактор, керівний параметр, фрактал, дисипативний процес та деяких інших.

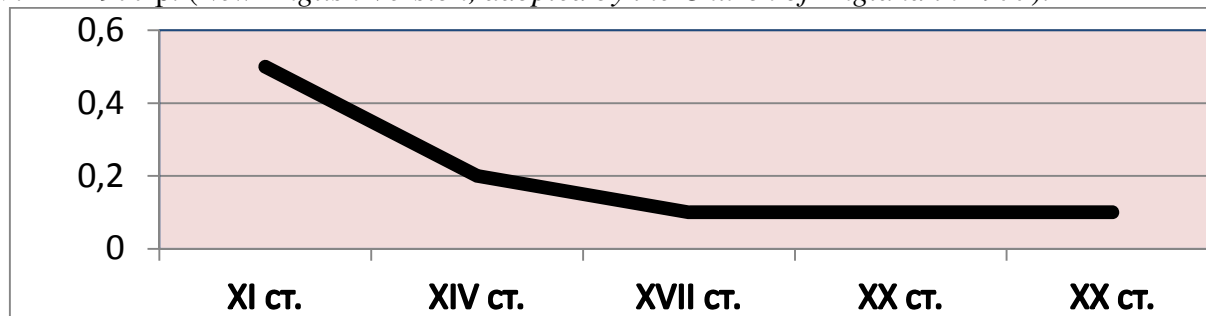
Розвиток мови являє собою складний процес, що неоднаково (у різному темпі) відбувається в різних підсистемах. Для дескрипції мовних змін вважаємо за необхідне використати концепцію темпосвітів (С.П. Курдюмов), яка розробляється у рамках синергетичної дослідницької парадигми. Ця концепція знаходиться на етапі становлення і пов'язана з низкою фундаментальних понять, переосмислених у синергетиці – перш за все, це матерія, простір, час, інформація, еволюція.

В синергетичній проекції мову розглядаємо як мегасистему, що складається з ієрархічно організованої множини макро- і мікросистем («світів»), кожна з яких змінюється у властивому для неї характерному темпі. Іншими словами, *мова – це темпоральна ієрархія, когерентна сукупність різних темпосвітів, у яких співіснують різномасштабні компоненти мовної мегасистеми*. Змінам у часі підвладні всі одиниці і підсистеми мови, різняться лише темпи (інтенсивність) цих змін. Так, фонетичні явища мають найвищий темп змін, тоді як синтаксичні структури є найстійкішими.

Діахронічне дослідження пов'язано з низкою складнощів. Перш за все, це відома фрагментарність матеріалу дослідження. Вчені мають змогу вивчати виключно ті тексти, що збереглися до наших днів і, до того ж, написані мовами тих чи інших діалектів. Неповнота фактичного матеріалу стає на перешкоді вивченню давньої мови у всьому її різноманітті (стилістичному, ареальному, соціальному тощо). Ще одна складність – коректний відбір матеріалу для аналізу: досить проблематичним уявляється нам зіставлення текстових масивів, різних за змістом і функціонально-стильовою належністю.

На наш погляд, ідеальним «знаменником» для проведення діахронічного аналізу змін у структурі мови виступають різночасові версії текстового масиву Біблії. Зіставні щодо інформаційної цінності («наповнення»), ці тексти прекрасно ілюструють зміни, що відбулися в інформаційній «упаковці». Нижче наводимо дані аналізу п'яти версій молитви «Отче Наш» (*The Lord's Prayer*), які репрезентують англійську мову хронологічно різних періодів і датовані відповідно:

- I. – XI ст. (*Old English: Matthew 6.9 ; West Saxon Copy*),
- II. – 1380 р. (*Middle English: Matthew 6.9; Wycliffe's translation*),
- III. – 1611 р. (*Modern English: The King James Bible*),
- IV. – 1928 р. (*Late Modern English: Book of Common Prayer*) і
- V. – 1977 р. (*New English Version, adopted by the Church of England in 1977*).

Рис. 1. Динаміка індексу синтетичності англійської мови (XI – XX ст.).

Використовуючи методику аналізу морфологічної типології мов Дж. Грінберга, для кожного з текстів ми визначили індекс синтетичності. Як і очікувалося, найвищий індекс

характеризує версію I і складає 0,5; для версії II індекс синтетичності значно нижчий (0,2), у той час як для наступних періодів він майже не змінився (в округленні – 0,1) (див. Рис. 1, де вертикальна вісь відбиває індекс синтетичності, а горизонтальна вісь позначає стрілу часу). Отримані дані унаочнюють фазовий перехід у системі англійської мови [детальніше про це: Домброван 2013, 2014].

Фазовий перехід у системі англійської мови можна пояснити з позицій синергетичної теорії самоорганізованої критичності, основна ідея якої полягає в тому, що природа, яка завжди перебуває у нерівноважному стані, в той самий час може опинитись у певному критичному стані, де навіть незначні флуктуації можуть спричинити події будь-яких масштабів. Більшість змін відбувається не шляхом поступових переходів, а через катастрофи (в термінах Р. Тома). Завдяки тому, що складні системи містять велику кількість елементів, вони можуть демонструвати катастрофічну поведінку, в якій одна з частин системи впливає на інші на зразок ефекту доміно. Цей стан виникає виключно завдяки динамічній взаємодії складників системи: критичний стан є самоорганізованим.

Структурна цілісність і максимальна функціональність системи потребують, щоб усі її підструктури були когерентно пов'язані, а темп їхньої еволюції – синхронізований. Синтез простих структур у єдину складну структуру можливий завдяки механізму синхронізації – встановленню загального єдиного темпу еволюції всіх компонентів. Давньоанглійська мова (V – XI ст.) мала розвинуту систему флексій, які служили засобом зв'язку між словами у словосполученні та реченні, що зумовлювало фактично вільний порядок слів. Так, давньоанглійські прикметники мали категорію відмінка (п'ять відмінків), категорію роду (чол., жін., сер.), категорію числа (одн., множ.) і два типи відмінювання. Вибір тієї чи іншої форми залежав від іменника, якому цей прикметник належав і з яким узгоджувався. У свою чергу, давньоанглійські іменники також мали граматичні категорії числа, відмінка, роду та цілу низку різновидів відмінювань у залежності від основ або основотвірних суфіксів. Кожна граматична категорія в кожному типі відмінювання маркувалася відповідними закінченнями, в тому числі й нульовими. У реченні ступінь когезії між давньоанглійськими іменниками і прикметниками був дуже високим і досягався частковим перекриттям, своєрідним дублюванням маркерів граматичних категорій, що виявлялося в узгодженні (у роді, числі і відмінку) розглядуваних частин мови. Напр.:

And forgyf ūs ūre (ACC.pl.) *gyltas* (ACC.pl.), *swā swā wē forgyfað*
ūrum (DAT.pl.) *gyltendum* (DAT.pl.) [Lord's Prayer, Matt.6].

В середньоанглійський період під сильним впливом скандинавських діалектів відбувся розпад колись складної системи закінчень іменників. З позицій синергетики граматична система англійської мови ввійшла в стан нерівноваги, наближаючися до моменту загострення. За таких умов відбувається прискорення темпів змін як в окремих підсистемах, так і в системі в цілому. Підсистема іменників почала докорінно мінятися, що виявилось у різкому скороченні показників граматичних категорій. За невеликий історичний період (XI–XIII ст.) в основному стираються відмінності між слабкими і сильними типами відмін, а нерегулярні відміни (*minor*) до XV ст. поступово втрачають закінчення, і колись чотиривідмінкова система кінець кінцем перетворюється на двовідмінкову. Високодинамічний процес розпаду системи відмінювання іменників за ланцюговою реакцією спричинив неминучі зміни у відповідних системах прикметника, числівника, займенника (насамперед указівного). Функціонально навантажені флексії було втрачено, що зумовлювалося спільністю граматичних категорій (роду, числа, відмінка) як керівних параметрів граматичної системи мови. Для збереження життєздатності мовної системи в цілому та її підсистем зокрема необхідна синхронізація змін, що відбуваються в тісно пов'язаних компонентах системи. В синергетичному контексті синхронізацію можна інтерпретувати як один із механізмів самоорганізації системи, або як один із шляхів («сценаріїв») виникнення порядку з хаосу, коли структури, що швидко розвиваються (тобто у режимі із загостренням) «підтягують» до себе за темпами розвитку інші пов'язані з ними

структури. Звідси і новий погляд на природу еволюційних процесів як на зміну темпів еволюції.

До механізмів еволюції англійської мови уналежнюємо також і зміну параметричного патерна мовної мегасистеми. За нашими спостереженнями, «вартовими» порядку системи виступають параметри керування – певні константи системи, які визначають конфігурацію станів розглядуваної системи в даний час або проміжок часу та «працюють» на збереження її функціональності. Точкою відліку в нашій роботі послужила лінгвістична теорія параметрів М. Бейкера, в основі якої лежить гіпотеза про те, що всі граматичні розбіжності між мовами викликано взаємодією обмеженої кількості дискретних факторів, тобто параметрів. Вважаємо перспективним залучення теорії параметрів до діахронічних розвідок. Результати нашого дослідження свідчать, що в кожний момент свого існування мовна система характеризується певним параметричним патерном. Так, у давньоанглійській мові у сфері синтаксису словосполучення панували такі синтаксичні типи зв'язку, як узгодження і керування. Домінування цих типів відношень пояснюється особливостями морфології давньоанглійської мови і насамперед існуванням розвинутої системи флексій, які часто маркували декілька граматичних категорій одночасно. Проте кардинальні зміни у морфології спричинили переорганізацію параметричного патерна системи: панівні в давньоанглійській мові узгодження та керування поступаються в середньо- та ранньоновіанглійський періоди приляганню. Як результат, значно зросла роль порядку слів у реченні. Отже, параметричний патерн системи змінився, віддзеркалюючи зрушення в структурній організації мови.

Правомірність запропонованого в наших роботах напряму подальших наукових розвідок у галузі історії мови – діахронічної лінгвосинергетики – доводиться природою мови як синергетичної системи. Інтегрування ідей, методології та понятійного апарату синергетики в царину лінгвістичних студій виявляється плідним і **перспективним**, оскільки значно розширює дослідницький простір і збагачує науку про мову новими методами і прийомами аналізу. Подальші наукові розвідки можливі у виявленні історичної динаміки параметричного патерну мовної системи, у висвітленні з нових методологічних позицій феноменів граматикизації та лексикалізації, встановлення ступеня анізотропії різнорівневих підсистем мови тощо.

Опанування нових для філології принципів синергетичного аналізу уможливорює внесення важливих доповнень у теорію еволюції мови як синергетичної системи.

Література

- Алефиренко Н.Ф.* Дискурсивная синергетика «живого» слова [Текст] / Н.Ф. Алефиренко // Язык. Текст. Дискурс: Научный альманах Ставропольского отделения РАЛК / Под ред. проф. Г.Н.Манаенко. – Вып. 6. – Краснодар, 2008. – С. 20-26.
- Єнікєєва С.М.* Принципи синергетики як методологія дослідження словотвірної системи (на матеріалі англійської мови) / С.М.Єнікєєва // Нова філологія: зб.наук.праць. – Запоріжжя: Запорізьк.нац.ун-т, 2008. – № 29. – С. 223-230.
- Белоусов К.И.* Синергетика текста: От структуры к форме: [монография] / К.И. Белоусов. – М.: Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2008. – 248 с.
- Глазунова О.И.* Синергетика творчества: Опыт анализа художественного текста / О.И. Глазунова. – М.: Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2012. – 344 с.
- Домброван Т.И.* Лингвосинергетика: Язык как синергетическая система : [Монография] / Т.И.Домброван. – Saarbrucken, Germany: LAP Lambert Academic Publishing, 2014. – 308 с.
- Домброван Т.И.* Синергетическая модель развития английского языка : [монография] / Т.И.Домброван. – Одесса: КП ОГТ, 2014. – 400 с.
- Домброван Т.И.* Язык в контексте синергетики. [Монография] / Т.И. Домброван. – Одесса: КП ОГТ, 2013. – 346 с.
- Домброван Т.И.* Моделирование истории языка как синергетического процесса: постановка проблемы [Текст] / Т.И. Домброван // Нова філологія. Збірник наукових праць. – № 59. – Запоріжжя: ЗНУ, 2013. – С. 10-15.
- Домброван Т.И.* Актуалізація синергетичного підходу в сучасних лінгвістичних дослідженнях [Текст] / Т.И. Домброван // Записки з романо-германської філології [ред. І.М. Колегаєва]. – Вып. 26. – Одеса: Фенікс, 2011. – С. 51-58.
- Домброван Т.И.* Діахронічна лінгвосинергетика: статус, задачі та основний поняттєвий і термінологічний апарат [Текст] / Т.И. Домброван // Сучасні дослідження з іноземної філології. Зб. наук. праць. [відп.ред. Фабіан М.П.]. – Вып. 9. – Ужгород: ПП «Графіка», 2011. – С. 162-168.
- Домброван Т.И.* История языка как объект синергетического анализа: к постановке проблемы [Текст] / Т.И. Домброван // Вісник ХНУ ім. В.Н. Каразіна. Серія «Романо-германська філологія. Методика викладання іноземних мов». – № 973. – Вып. 68. – Харків, 2011. – С. 30-34.
- Москальчук Г.Г.* Структура текста как синергетический процесс: [монография] / Г.Г. Москальчук. – М.: : Едиториал УРСС, 2010. – 296 с.

- Пименова М.В., Кондратьева О.Н. Концептуальные исследования. Введение / М.В. Пименова, О.Н. Кондратьева. – М. : ФЛИНТА: Наука, 2011. – 176 с.
- Пиотровский Р.Г. О лингвистической синергетике / Р.Г.Пиотровский // Научно-техническая информация. – Серия 2 «Информационные процессы и системы». – 1996. – № 12. – С.1–12.
- Пиотровский Р.Г. Лингвистическая синергетика: исходные положения, первые результаты, перспективы / Р.Г. Пиотровский. – СПб.: Филол. фак-т С.-Петерб. гос. ун-та, 2006. – 160 с.
- Піхтовнікова Л.С. Стилїстика і синергетика дискурсу / Л.С. Піхтовнікова // Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен: [кол. монографія] / під загальн. ред. Шевченко І.С. – Харків: ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2005. – С. 29–35.
- Пицальникова В.А., Герман И.А. Лингвосинергетика как методологическая основа исследования текста // Человек – коммуникация – текст. – Вып. 4 / Под ред. А.А. Чувакина. – Барнаул: Изд-во Алт. ун-та, 2000. – С. 29 – 40.
- Пономаренко Е.В. Лингвосинергетика бизнес-общения с позиций компетентностного подхода (на материале английского языка): [монография] / Е.В. Пономаренко. – М. : МГИМО-Университет, 2010. – 151 с.
- Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми / Олена Селіванова. – Полтава: Довкілля-К, 2008. – 712 с.

УДК 81'37=811.11

ДРЕБЕТ В. В.

(Тернопільський національний педагогічний університет ім. В. Гнатюка)

СИНЕРГЕТИКА СЕМАНТИЧНОГО ДЕКОДУВАННЯ ІМЕННИКІВ З ВІДМІНКОВИМИ РОЛЯМИ У НІМЕЦЬКОМОВНІЙ ХУДОЖНІЙ ПРОЗІ

Стаття присвячена дослідженню генеруванню іменникового змісту у сучасних німецькомовних текстах художнього стилю. З позиції лінгвосинергетики у роботі розглядається реалізація потенційних можливостей внутрішньомовної німецької полісемії та моносемії у ракурсі дихотомії «мова-мовлення». Отримані на підставі синергетично-квантитативного підходу результати екстрапольовано на лінгвосинергетичні моделі самоорганізації іменникового найменування згідно з принципом мінімізації зусиль, направлених на декодування ментальним лексиконом людини семантичного об'єму, який несуть у собі номінації полісемічних або моносемічних іменників з різними відмінковими ролями у німецькомовній художній прозі.

Ключові слова: семантичне декодування іменників, лінгвосинергетика, принцип докладання найменших зусиль, полісемічна/моносемічна модель, хи-квадрат, відмінкові ролі, синергетична модель.

Дребет В. В. Синергетика семантического декодирования имен существительных с падежными ролями в немецкоязычной художественной прозе. Статья посвящена исследованию генерирования субстантивного содержания в современных немецкоязычных текстах художественного стиля. С позиций лингвосинергетики в работе рассматривается реализация потенциальных возможностей внутриязыковой немецкой полисемии и моносемии в ракурсе дихотомии «язык – речь». Полученные на основе синергетично-квантитативного подхода результаты экстраполированы на лингвосинергетические модели самоорганизации субстантивного наименования согласно с принципом минимизации усилий, направленных на декодирование ментальным лексиконом человека семантического объема, который несут в себе номинации полисемичных или моносемичных существительных с разными падежными ролями в немецкоязычной художественной прозе.

Ключевые слова: семантическое декодирование существительных, лингвосинергетика, принцип приложения наименьших усилий, полисемичная/моносемичная модель, хи-квадрат, падежные роли, синергетическая модель.

Drebet V. V. The synergetics of the semantic decoding of the nouns with case roles in the German-speaking prose. The article is dedicated to the research of the generating of the substantive content in the contemporary German-speaking fiction. From the perspective of the linguosynergetics the realization of the potentialities of the intralingual German polysemy and monosemy is studied and represented in the foreshortening of the dichotomy «language-speech». Synergetics as an interdisciplinary field of study examines and describes a comprehensive system of social actions and social processes. One of the key concepts is the notion of self-organization and applications of the principle of least effort. Language logicism provides that optimal system works out language laws that meet the required condition of a particular language at a certain stage of its development. The aim is to explore the decoding polisemantic model of nouns which is activated by the main and derivative nominations, as well as decoding of monosemantic model of nouns with the different case roles. The results which are received on the basis of the synergistically-quantitative approach are extrapolated on the linguo-synergetic model of the self-organization of the substantive denomination in accordance with the principles of the minimization of the efforts directed at the decoding by the human mental lexicon of the semantic size, which includes nominations of the polysemic and monosemic nouns with the different case roles in the German-speaking fiction. The actuality of such research consists in the fact that it gives the opportunity to model and prognosticate the principle of the inherent regulation and the formation of the semantic model of the polysemic and monosemic nouns during the process of their passing through the synergetic cycle «order-chaos-order» and in such way to enrich the German linguistics with new knowledge about the paradigmatically-syntagmatic model of the German-speaking noun vocabulary. In its turn, it will help to solve the number of questions in the theoretical and applied (practical) lexicography during the compiling of the German dictionaries.

Keywords: semantic decoding of the nouns, linguosynergetics, the principle of the application of the least efforts, polysemic/monosemic model, main/ derivative nomination, chi-square, case roles, synergetic model.